



ԱՐԱԿԱՆՔ որ մեր գրականու-
թեան գանձերէն մէկն են,
ըստ պատմական աւանդու-
թեան՝ հինգերորդ դարէն կը
սկսին յօրինուիլ, ի սուրբ թարգ-
մանչաց, և հետեալ դարուց մէջ գը-
նալով կ'աճին հայրապետաց ձեռամբ
կամ նոցա յանձնարարութեամբ կամ
հաւանութեամբ, և ասոնք կը մտնեն
բոլոր եկեղեցեաց մէջ:

Բայց եկեղեցական երգեցողու-
թիւնն հրապուրեր է միշտ վիճակաւու-
րաց և շատ իշխանազուն նաև ռամիկ
աշխարհականաց իսկ սրտերը, և շա-
տեր ինքնին գրած են շարականներ.
այն պատճառաւ հանդիպեր է՝ որ ոմն
այս գաւառին և ոմն միւսին և այլ ոմն
երրորդին մէջ՝ մի և նոյն աւուր կամ
տօնի յիշատակը տարբեր բանիւ և եր-
գով շարադրեր է՝ կամ տեղ մը ի պա-
տիւ այն տօնին կամ սրբոյն՝ որոյ վը-
կայարանն ունէր և յատուկ պաշտպա-
նութիւնը, կամ ըստ փափաքանաց
գաւառի իշխանին, անոր սեփական
շարական շիներ և երգեր:

Այս կերպիւ կ'աճէին շարականը և
անմիաբանութիւն կը մտնէր եկեղե-
ցեաց մէջ. այնպէս որ է դարուն Ներ-
սէս Գ. Շինող հայրապետն վարդա-
վառի տօնին, երբ կը գտուէր ի Բա-
գուան, այլ և այլ գաւառներէ հաւա-
քուած դպիրք սկսան տեսակ տեսակ
շարական երգել, առանց մին միւսին
գիտելուն. և փոփոխելով միմեանց եր-
գածը: Զայս տեսնելով հայրապետն,
սահմանեց՝ որ ընդհանուր եկեղեցեաց
մէջ միայն այս ինչ և այն որոշուած
շարականը երգուին՝ ըստ աւուրն
խորհրդոյ (Կիրակոս Պատմիչ. վե-
նետ. 1865 էջ 34):

Մակայն շարականաց անուամբ տեւեց
մինչև ցերեքտասներորդ դար, և ա-
ւելի ևս յառաջ. երեքտասներորդն
սահման մի եղաւ, և այն շարականը որ
մինչև այն ժամանակ ի կաթողիկոսաց
ընդունելի եղած էին՝ նոքա մնացին ի
գործածութեան մինչև այսօր. և որք
դեռ չէին ընդունուած, և կամ ընդու-
նուած՝ բայց ոչ ընդհանուր ազգէն,
նոքա անգործածելի մնացին: Կան այ-
սօր նոյնպիսի շատ շարականներ երեք-
տասներորդ դարու գրչադիւր շարակ-
նոցաց մէջ, որով կ'իմանամք անոնց
հնութիւնը: Ասոնցմէ զատ կան և թու-
րինեաց արքունական եկեղեցեաց և
բոլոր Կիլիկիոյ մէջ, որպէս կը ցուց-
նեն նոցա յիշատակարանք, երգուած
շարականը, որոց ոմանց համապատաս-
խանող աւուր պատշաճի ուրիշ շարա-
կան չունիմք այժմ, և գտուին ասոնց
մէջ գեղեցիկը և իմաստալիցք, որք ար-
ժանի եղած են այնչափ եկեղեցական
և իշխանական անձանց յարգանաց:

Որոց հակառակ կան հասարակ ըն-
դունուած շարակնոցի մէջ՝ այնպիսի
շարականներ ալ, որք իմաստի և հան-
ճարոյ կողմանէ՝ շատ ստորեւ են թէ
հին և թէ այդ վերջի յիշեալ շարական-
ներէն. օրինակի համար, Տրդատայնը-
ման սուրբ, վեհ, մեծագործ, անմահ
և հաւատոց ու հայրենեաց սիւն հան-
դիսացող պաշտելի անձին ընծայուած
երեքտուն շարականը, որ փոխանակ
յիշեցնելու մեզ նորա գերազանց առ-
տուածպաշտութիւնը, եկեղեցւոյն մա-
տուցած անզուգական երախտիքը, իւր
արքունական պատկը քարայրի մը մութ
անկիւնը տանել նետելը, և այլն, որոց
համար մի այն կը տանեմք զինքը, կը
յիշեցընէ անհաճոյ և երկբայելի օրիւ-

նակներով նորա ի հեթանոսութենէ դարձը :

Հիմայ անսովոր կամ չի գործածուած երգերէն կան՝ բայց յայլոց՝ Քրիստոսի Շննդեան, — զոր ի կիւրիկիա երբեմն ըստ լատինաց և Յունաց գեկտեմբերի 25ին կը տօնէին, — մեր գրչագրին համաձայն չորեքօրեայ շարականներ, հանդերձ ճրագայուցիւ, և պատկեր մ'այլ Տնորէնութեան առաջ (ի 1 յուսուարի). որոց բովանդակին գլուխը գրուած է, « Տեառն Գրիգորի Հայոց կաթողիկոսի տապալեալ » . և շատին տանգուլս տառերը կը յիշեցնեն թէ գրուած են խնդրանքը կոստանդիանոս (կոստանդին) արքայի՝ Ո՞ր Գրիգոր և ո՞ր կոստանդին : Այդ անուամբ ժամանակակից կը գտնեմք զԳրիգոր է : Անաւարդեցին (1294-1307), և զԲ. կոստանդին թագաւոր Ա. (1298-1305), որդի Բ. Լեւոնի և եղբայր Բ. Հեթմոյ. հետեալոր նոյն շարականաց շատին հեղինակ այդ կաթողիկոսն է, և խընդորդն այդ թագաւորն : Մենք այս անգամ ըստ պատշաճի ամսեան, զենմք Քրիստոսի Տնորէնութեան կանոնը, յորում՝ որպէս և միւսոց մէջ, կըրնան տեսնել ուղղամիտ քննողք՝ հեղինակին եռանդուն և գեղեցիկ հանճարոյն հետ՝ նա և խնդրողին բարեպաշտութիւնը : Գրչագիրն՝ յորմէ հանած ենք հետեւեալը, գաղափարած է չորեքտասանեւորորդ դարու սկիզբն գրուած արքունական օրինակէ մի :

ՕՐ ՀՆՈՒԹԻՒՆ

Բկ. Կամալ յանձն առեր զօրէնս որ օրինացես Տէր, այսօր կատարել զանհնազանդութեան մարդոյն՝ օրինականց պարտի, հնազանդութեամբ յանձին քո քաւել տընօրէնութեան քո երկրպագանմը :

Որ հնազանդելով Հօր ի մարմին խոնարհեցար և ծնեալ աղայացար, սկըսեալ յարգանքէ զպատուիրանն առնել և ութօրեայ թլփատութեամբ Հօր հնազանդեցար. անօր '' :

Ստեղծեալ նախահայրն տարածեաց զմահ զպատուիրանն տուեալ լուծեալ զԱրարչին՝ իսկ զու որ ստեղծիչ նորին մարմնով ետուր մեզ կեանս կատարեալ զօրէնսն Մովսէսի քոյին՝ ծառային. անօր '' :

Տիրեալ օրինացն կատարմամբ քո զնոյն որ ի վերայ յանցողաց տիրէր, յետ կատարելոյն իրանաբար լուծեր զոր մարդկային բնութիւնս բառնալ զբեռն ոչ կարէր. անօր '' :

Ամալեցուցեր հատեր զպատճառս որ հակառակ զքեզ Հօր բամբասէին, զբոլորն անթերի ի սկզբանէ հնազանդութեամբ լցեալ զօրէնսն ստուերին. անօր '' :

Նշան ամբարձեալ աստեղբ ի հեթանոսաց զհեաւաւոր աղգս կոչեցեր, լոյս յարեւելից առ ի բարձանց տեսեալ այսօր զծնունդ քո ցուցին. անօր '' :

Նոր խորան լուսոյ և տապանակ բանին կոյս Աստուածածին, զմօր քոյ Եւայի պատուիրանին լուծումն ելից անձին քո որդին. զպարտս մեր հայցեա թողուլ քաղցրութեամբ :

Գկ. Դասք երկնաւորացն հիացմամբ հեղեալ յերկիր այսօր սրանշանաւ. տեսեալ զԱրարիչ որ տղայացեալ յերկրի առնուս կուլումն անուանադրութեան. փրկեալ զմեզ Յիսուս փրկիչ աշխարհի :

Ի Հօրէ ծնեալ նախ քան զարուեսակ, յառաջ քան զարեւ տնուն քո անժամանակ, ի ժամանակի անուանադրեցար ութօրեայ մանուկ մարդկամբ Յիսուս կուլեցար. փրկեա '' :

Ի փրկութիւն իջեալ աշխարհի Յիսուս կոյիս ըստ Գարբիէլի, որ ի յաւետեղն զմայր քո ասէր Յիսուս քեզ կոչել և ի գործոյն արդեանց զՏէրդ անուանադրել. փրկեա '' :

Այսօր ցընծան երկինք և երկիր առնուանադրութեամբ փրկիչ բոլորից, որ սկիզբն էից կոչող բան զոյից, ութօրեայ առնուս այսօր անուն ի քո ծառայից. փրկեա '' :

Նախ գուշակէր հրեշտակն Յովսեփայ Յիսուս կոչեցես ասէր զանուն նորա, որ

զիւր ժողովուրդս փրկէ ի մեղաց՝ առ ի քաւութիւն եկեալ յանցանաց. փրկեա՛ւ ։

Որ զծնունդ քո հրեշտակն աւետար փրկիչ ձեզ ծնաւ հովուացն զոչէր, զփրկաւ զործ անունդ որ նախ սահմանեալ է յերկնէ բերեալ այսօր առնուս յերկրի Յիսուս կոչեցեալ. փրկեա՛ւ ։

Սափոր ոսկի լի մանանայիւ և սեղան քաւութեան երկնային հացիւ, ի մեղաց տապոյն ամպ հովանաւոր և անգիտութեան խաւարին սինդ լուսաւոր, մայր փրկութեան այսօր փրկիչ կոչեոյն. մաղութեա՛ զմեզ փրկել ի յանշէջ հրոյն ։

Հց. Անսկիզբն աստուած անանուն բնութիւն և սքանչելի. այսօր յարկեանց մեր փրկութեան գործոյ. ծնանելով անուանադրին յերկրի. զքեզ օրհնեմք աստուած հարցն մերոց ։

Բամից հրեղինաց զանծանօթ խորհուրդ երկնաւորաց, ի յերկրայնոց կոչիս Յիսուս անուն, տղայացեալ ի մօրէ կաթնատուն. զքեզ օրհնեմք՝ ։

Քան զարե յառաջ հինաւորեցդ և յաւիտեանցն Տէր. աղայ ութօրեայ այսօր զօրէնս լցեր ութերորդ հանդերձելոցն Հայր. զքեզ օրհնեմք ։

Գծ. ՉՏէր օրհնեցէք, բարձր արարէք զնա յաւիտեան ։

Արքայն երկնից մարդ ծնաւ, հովաց յայտնեալ օրհնեցաւ և զմոզօ ընկալաւ. բարձր՝ ։

Թայրն և մուր տղայացաւ, կուսի կաթամբ դիեցաւ և խանձարրեցաւ. բարձր՝ ։

Նախնեաց հարցն որդեղացեալ զնոյն նշանակն ընկալեալ զխոստումն իւր լցեալ. բարձր՝ ։

Մծ. Խնդա՛ բերկրեալ Աստուածածին, մայր փրկութեան տիեզերաց, այսօր զփրկութիւն Աստուծոյ ամենայն ազգք երկրի, տեսին ի քէն զՏէրն որ փրկիչ կոչի. վասն որոյ ամենեւեւան զմայրդ փրկչին մեծացուցանեմք ։

Նոր սիովնի զփրկչին իսրայելի ետուր ծննդեամբ Էդոյս Տիրուհի, այսօր որ զհոգւոց զերութիւն մարկան փրկեալ զարձոյց վառեալ փայլմամբ զիւր փրկութիւն եցոյց. վասն որոյ՝ ։

Դու Մարիամ բանին կրող մայր օրհնեալ անուան Յիսուսի ծնող զոր լրաւ փրկիչ ծնանիլ, այսօր տեսեր կոչեալ զհրեշտակին բան, ցնեաս ի զլուս եղեալ. վասն որոյ՝ ։

Ող. Բոտեալ զնգալսն տրամական, Քրիստոս լուծեր ի քո ծննդեան, զպարտս անիծիցն ստուերական, թլփատութեամբն տղայական. զի կատարեալ զօրէնս լուծեր՝ լցեալ յանձին քո կնքեցեր ։

Երեւեցար թլփատելով՝ ճշմարտապէս մարմին գոլով, ոչ առ այօք երեւելով այլ մարդ զբնութիւն մեր ունելով. որով զծնունդ քո վերօրհնեմք՝ անօրէնութեանդ երկրպագանեմք ։

Անուանեցար Յիսուս յերկրի, տղայ ութօրեայ մանուկ կուսի, որոյ անունդ է որանչելի, Տէր դատաւոր ութերորդի. որով զծնունդ քո՝ ։

Յընծա՛ կոյս մայր դուսար Դաւթի, լուծիչ պարտեաց մօրն Էւայի. անուշահոտ բուս. վառ ոսկի, ամպ յորոյ գիրկ Տէրն նստի. որում ի մէջ մաղթեալ նմին կոյս Մարիամ Աստուածածին ։

Տր. Զօրաց երկնից օրհնարանեալ՝ նոր թագաւոր մեր ծնեալ, զքո ծառային օրէնս եղեալ ընդ մէջ՝ այսօր դու լցեալ ։

Բուսար յերկրէ ճշմարտութիւն, Քրիստոս ծնեալ փրկութիւն. աստեղք յերկնից երեւեցար, արդարութիւն մեր եկեալ ։

Անուանադրեալ կոչիս յերկրի, Յիսուս փրկիչ աշխարհի, որ զկենդանիս ստեղծեալ ամեր, նախ առ Ադամ անուանել ։

Նըշանակեալդ աստեղք յերկնից՝ և հրեշտակացն զնդից, ի Բեթղէհէմ քաղաք Դաւիթի արքայդ նոր մանուկ կուսի ։

Ստեամբ մօր կաթամբ կերակրէիր՝ բռամբ գոիեղերս ունէիր. ի խանձարրոց գոլով պատեալ և սրովբէիւքն ծածկեալ ։

Սարսեալ ահւա զօրք երկնային՝ ի վայր հեղեալք առ այրին. լուսով զհովիւսն աւետէին փառք ի բարձունս երգէին ։

Ծաղիկ դաշտին Բեթղէհէմայ շուշան հովուացն Էփրաթայ, բլուր կնդրկի և զըմուռ, այրիւ կեցո՛ւ զմեզ ծնող Քրիստոսի ։